

Tilburg University

Deetman, Samson, Korver en Brenninkmeijer

Groenhuijsen, M.S.

Published in:
Delikt en Delinkwent

Publication date:
2013

Document Version
Peer reviewed version

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Groenhuijsen, M. S. (2013). Deetman, Samson, Korver en Brenninkmeijer: 'Umwertung der Werte'. *Delikt en Delinkwent*, 43(1), 1-12.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Delikt en Delinkwent, Deetman, Samson, Korver en Brenninkmeijer: 'Umwertung der Werte'

[Klik hier om het document te openen in een browser venster](#)

Vindplaats:	DD 2013/1	Bijgewerkt tot:	14-01-2013
Auteur:	M.S. Groenhuijsen ^[2]		

Deetman, Samson, Korver en Brenninkmeijer: 'Umwertung der Werte'^[1]

1. Het gaat deze keer weer eens – zoals sommigen van mij wel gewend zijn – om slachtoffers. Daarvoor bestaat een dringende reden. Strafrechtjuristen met belangstelling voor slachtoffers van delicten hebben opnieuw een bijzonder bewogen periode achter de rug. Naast de min of meer 'gebruikelijke' spectaculaire zaken – met als onbetwiste uitschieters de berechting van Robert M. en de naderende ontknoping in het langlopende onderzoek naar de moord op Marianne Vaatstra – verschenen kort achtereen een aantal publicaties die op dit terrein van meer algemeen belang zijn. De commissie-Deetman rapporteerde over seksueel misbruik van minderjarigen binnen de Katholieke kerk.^[3] De commissie-Samson deed hetzelfde omtrent door de overheid uit huis geplaatste kinderen.^[4] De advocaat Richard Korver publiceerde een boek met een vlammende aanklacht tegen het Nederlandse rechtssysteem, waarin het slachtoffer naar zijn oordeel nog altijd in feite wordt buitengesloten.^[5] En ten slotte openbaarde de Nationale Ombudsman Alex Brenninkmeijer in december 2012 een 'behoorlijkheidswijzer' voor het omgaan met slachtoffers. Zoals de aanduiding van het document al aangeeft, worden hierin spelregels omschreven waaraan de overheid is gebonden in contacten met slachtoffers van misdrijven.
2. In 2001 schreef ik in dit tijdschrift een editorial met de titel: 'Hervorming van het strafprocesrecht met het oog op belangen van het slachtoffer: "we ain't seen nothing yet".'^[6] Dat stuk bracht het destijds net aangenomen Europese Kaderbesluit over dit onderwerp ter sprake en concludeerde dat Nederland nog heel wat te doen had om te voldoen aan de normen die de EU ons had opgelegd.^[7] Er werd destijds nogal kritisch gereageerd op deze bijdrage. Vooral vanuit het Ministerie van Justitie werd mij verzekerd dat ons strafprocesrecht geheel aan de internationale standaard zou voldoen. Het is absoluut niet mijn bedoeling om nu, ruim tien jaar later, alsnog mijn gelijk te halen. Ik zou bijna zeggen, uit het vervolg van mijn betoog zal blijken: voor een groot deel veeleer het tegendeel. Waar het mij om gaat is tweëerlei. Ten eerste is er gedurende het afgelopen decennium weer heel veel veranderd ten gunste van slachtoffers. Volstaan kan worden met het noemen van de invoering van het mondelinge spreekrecht voor slachtoffers ter terechtzitting in 2005^[8] en de nieuwe 'Wet versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces', die per 1 januari 2011 in werking trad.^[9] Ten tweede: ondanks deze enorme stroom van herzieningen is de maatschappelijke vraag naar méér aandacht voor slachtoffers van misdrijven allerm minst verstomd. Het is juist precies omgekeerd. Er lijkt geen houden meer aan. De in mijn inleiding genoemde bronnen dringen allemaal aan op méér, soms zelfs op véél meer, maatregelen om slachtoffers verder tegemoet te komen. Ook in de politiek gaat er vrijwel geen maand voorbij of iemand beroept zich op slachtofferbelangen om het strafrechtelijk systeem aan te passen. Het is in politieke kringen zelfs niet langer een exclusief 'rechts' issue. Hoewel de huidige VVD-bewindslieden nog wel duidelijk koploper lijken te zijn, komen van steeds meer kanten geluiden (initiatieven, amendementen) die dezelfde strekking hebben. De vraag die ik tegen deze achtergrond in deze bijdrage wil behandelen, luidt daarom: zijn we niet een beetje aan het doorslaan? Zijn alle goed bedoelde voorstellen op dit terrein even goed doordacht? Berust iedere uiting van compassie op navenante kennis van zaken? En kan deze lawine van slachtofferaandacht niet ook leiden tot een zekere slachtoffermoeheid bij degenen die het allemaal moeten uitvoeren en die ook andere legitieme belangen te behartigen hebben?
3. Een interessant palet aan vragen, lijkt me. Waarschijnlijk is het nuttig enkele preliminaire opmerkingen te

maken die vooraf gaan aan een bespreking van de meest recente bronnen. De gedachte van een zekere 'slachtoffermoeheid' (*victim fatigue*) is onlangs ook in de literatuur al met de nodige voorbeelden gestaafd.^[10] We hebben hier dus te maken met een reëel risico, dat in aanzienlijke mate mede de context bepaalt van nieuwe initiatieven ten gunste van slachtoffers. Een andere component van diezelfde context wordt gevormd door het verwachtingspatroon dat kan ontstaan door steeds weer nieuwe maatregelen te nemen die geacht worden ten goede te komen aan de behoeften van bepaalde groepen slachtoffers. Empirisch onderzoek heeft bijvoorbeeld uitgewezen dat uitgerekend in de landen waar het meest is gedaan om de positie van slachtoffers in het strafrechtelijk systeem te verbeteren, de tevredenheid van diezelfde slachtoffers omtrent het optreden van de diverse functionarissen binnen de strafrechtelijke keten niet is toegenomen maar juist is afgenomen. De meest aannemelijke verklaring voor dit op het eerste gezicht wonderlijke verschijnsel is dat de hervormingen zodanig hoge verwachtingen hebben gewekt dat daaraan in de praktijk onmogelijk in volle omvang kon worden voldaan.^[11]

4. Nu dan snel naar de al aangekondigde documenten. Eerst het rapport van de Commissie-Deetman.^[12] Anders dan soortgelijke commissies in het buitenland, heeft de Commissie-Deetman grondig kwantitatief onderzoek gedaan naar de omvang van seksueel misbruik van minderjarigen.^[13] Dat levert onthullende resultaten op. Zo'n 10% van alle Nederlanders is voor het achttiende jaar tegen zijn of haar zin seksueel benaderd door een meerderjarig niet-familieid (p. 265). Het risico hierop binnen instellingen is twee keer zo hoog als dit landelijk gemiddelde (p. 266). En dan de kern van de zaak: 'Van de Nederlanders van veertig jaar en ouder heeft een op de honderd (...) tot een op de driehonderd (...) ervaring met ongewenste seksuele benadering voor het achttiende jaar door een pleger die werkzaam was binnen de Rooms-Katholieke Kerk' (p. 266). Dit gaat dus om enige tienduizenden mensen, waarvan enkele duizenden ernstige misbruikervaringen hebben opgedaan (p. 266). De commissie stelt vervolgens vast dat de manier waarop de bestuurlijk verantwoordelijken met dit probleem zijn omgegaan 'ernstige tekortkomingen' kent (p. 267). Gedurende langere tijd was er wel degelijk vrij veel informatie over deze praktijken binnen de organisatie beschikbaar, maar daar is niet adequaat mee omgesprongen. De commissie beveelt aan om 'de toelating, de opleiding en de begeleiding van priesters en geestelijken kritisch tegen het licht te houden' (p. 271).^[14] Want daar is in het verleden veel mis gegaan. Ten aanzien van de begeleiding van plegers van misbruik wordt geconstateerd dat de psychiatrie – die door de Kerk veelal werd ingeschakeld na ontdekking van misstanden – niet goed was berekend op deze taak en dat psychiatrische adviezen over werkvelden waar misbruikplegers veilig zouden kunnen werken soms slechts tijdelijk werden opgevolgd (p. 271- 272).^[15] Dan de slachtoffers. Ten aanzien van de kerkbestuurders stelt de commissie vast 'dat er vanaf de jaren negentig gesproken kan worden van een schoorvoetende beleidsmatige prioritering van de slachtoffers' (p. 272). Excuses en ook schadevergoedingen dateren over het algemeen van na 2000. Tekenend lijkt mij dat het voorkómen van ruchtbaarheid of aangifte bij de politie en het beperken van reputatieschade steeds de belangrijkste motieven zijn geweest om in contact te treden met slachtoffers: 'Uit het onderzoek blijkt dat kerkelijke en religieuze bestuurders daartoe nooit zelf het initiatief namen, maar dit doorgaans alleen deden als zij echt niet anders konden' (p. 272). Kenmerkend vind ik ook de bevinding dat de sociale positie en de maatschappelijke status van de klager van invloed waren op de reactie van de bestuurders. En, vanuit victimologisch oogpunt niet verrassend maar voor betrokkenen des te grievender: 'Van enige begeleiding van de slachtoffers was geen sprake. Ook kwam voor dat slachtoffers die misbruik aanhangig maakten, als 'medeplichtige' beschouwd werden, of als degene die het misbruik had uitgelokt' (p. 272-273). Triest is voorts de constatering dat als een klacht niet intern werd afgedaan, maar de politie of justitie werd ingeschakeld, dat de positie van het slachtoffer 'geenszins versterkte' (p. 273). Het behoeft geen betoog dat de gevolgen van het gepleegde misbruik ingrijpend zijn. Degenen die zich spontaan bij de Onderzoekscommissie hebben gemeld rapporteren 'op alle fronten psychische klachten' en 'serieuze problemen', waarbij de commissie aantekent het aannemelijk te vinden 'dat de heftigheid en de omvang van de huidige klachten mede hun oorzaak hebben in het ontbreken van hulp ten tijde van, of vlak na, het misbruik' (p. 283). De volgende vraag is uiteraard hoe hier mee om te gaan. Wat is hieraan te doen? De commissie doet aanbevelingen omtrent de manier waarop de Kerk met de slachtoffers in gesprek zou moeten gaan. Er zou een meldpunt moeten komen, dat op een deskundige manier doorverwijzing naar professionele hulpinstanties kan waarborgen. Dit meldpunt vormt een deel van een

keten van instanties waar slachtoffers van seksueel misbruik zich kunnen melden. 'Slachtofferhulp Nederland en de koepelorganisatie van lotgenoten nemen een voorname plaats in die keten in' (p. 283). Voorts bepleit de commissie de mogelijkheid van afdoening buiten de formele klachtenprocedure, bijvoorbeeld door middel van mediation (p. 284). Hoewel iedereen weet dat in dit soort situaties geld niet zaligmakend is, beveelt de commissie wel stellig aan om de slachtoffers financiële compensatie te verstrekken. Daartoe heeft de commissie zelfs een inhoudelijke generieke regeling voorgesteld (p. 284). De laatste aanbevelingen plaatsen het onderzochte misbruik weer in een bredere context. Kindermisbruik is, ook buiten het verband van de Rooms-Katholieke Kerk, een groot maatschappelijk probleem. 'Een oplossing voor dit probleem is niet voorhanden. Zoals de Nationaal Rapporteur Mensenhandel aanbeveelt is hier een belangrijke rol weggelegd voor de overheid. Het gaat hier om centrale regie bij preventie, signalering, registratie, opsporing, vervolging, berechting, hulpverlening en nazorg' (p. 285).

5. De commissie-Samson heeft onderzoek gedaan naar seksueel misbruik van door de overheid uit huis geplaatste kinderen. De onderzoeksperiode is het tijdvak tussen 1945 en 2012 en het betreft kinderen in residentiële instellingen en in pleeggezinnen. De commissie concludeert dat de overheid gedurende de gehele onderzochte periode bekend is geweest met het vóórkomen van seksueel misbruik van door haar uit huis geplaatste kinderen. Ze had echter vrijwel geen weet van de omvang van dit misbruik en evenmin van de gevolgen daarvan. Wat de prevalentie betreft, signaleert de commissie dat kinderen die in een residentiële instelling zijn geplaatst 'aanzienlijk vaker' (verderop 'bijna twee keer zo vaak') slachtoffer worden dan thuis wonende kinderen. Jongeren met een (licht) verstandelijke beperking worden driemaal zo vaak misbruikt als kinderen zonder zo'n beperking. Het risico op misbruik in residentiële jeugdzorginstellingen is 'hoger' dan in pleeggezinnen. Meisjes zijn twee keer zo vaak het slachtoffer als jongens (p. 97).^[16] De onbekendheid van de overheid met de omvang van het verschijnsel is het gevolg van het feit dat er zeer weinig aangiftes zijn gedaan bij de politie. Dat kwam weer omdat er een sterke neiging was om incidenten binnen de sector of instelling zelf af te handelen, teneinde de eigen goede naam te beschermen. En ook hier speelde een rol 'dat een seksueel misbruikt kind vaak niet geloofd werd als het zijn verhaal deed, of ervan werd beticht er zelf aanleiding toe te hebben gegeven, en soms zelfs werd gestraft voor zijn 'leugenachtigheid'. Deze reacties zijn als zeer traumatisch te typeren' (p. 99). Vanaf circa 1990 heeft de overheid maatregelen getroffen teneinde meer inzicht te krijgen in aard en omvang van dit misbruik. Maar dit is zo'n twintig jaar lang vooral papieren beleid geweest waarmee in de praktijk vrijwel niets is gedaan. Een van de oorzaken hiervan is een gebrek aan professionaliteit van de betrokken hulpverleners. 'De commissie heeft vastgesteld dat er in de praktijk sprake is van een gebrek aan kennis en kunde op dit terrein, en dientengevolge van een grote handelingsverlegenheid' (p. 102). In de opleidingen tot hulpverlener schort het aan aandacht voor dit onderwerp. 'Dit wordt al jaren geconstateerd, maar er wordt structureel te weinig ondernomen om hier verandering in te brengen. (...) In de instellingen nemen de onderwerpen seksualiteit (...) een te bescheiden plaats in op de werkagenda. In bijscholing, intervisie en supervisie zijn het onderwerpen die vaak snel sneuvelen bij andere prioriteiten' (p. 102).^[17] Een ander probleem is dat bij het constateren van misbruik doorgaans vele professionals en instanties zijn betrokken. En die complexiteit blijkt niet goed te hanteren: 'Besluiten nemen en uitvoeren alsmede toezicht houden op die uitvoering vragen regie en bevoegdheden. De commissie heeft geconstateerd dat het aan die regie en bevoegdheden vaak ontbreekt, waardoor professionals elkaar voor de voeten lopen, beslissingen worden uitgesteld en dossiers en het aantal betrokken organisaties in omvang blijven toenemen' (p. 104). Dit alles vraagt natuurlijk om remedies. De commissie groepeerde haar aanbevelingen rond acht thema's (p. 106-128). Onder het kopje 'professionalisering' wordt gepleit voor een 'open cultuur' waarin onderwerpen rond seksualiteit niet langer een taboe vormen en vrijelijk bespreekbaar zijn. Basisopleidingen en permanente educatie moeten zich hier ook nadrukkelijk op richten. Alle medewerkers in de (justitiële) jeugdzorg dienen te worden gecertificeerd en de commissie adviseert een systeem dat verplicht tot een jaarlijks te behalen aantal studiepunten (p. 109-110). Als tweede thema wordt genoemd 'Rond het kind'. Daarin wordt aanbevolen de weerbaarheid en de autonomie^[18] van het kind te vergroten. Verder wordt het belang aangegeven van diagnostisch onderzoek bij uithuisplaatsing: 'Groepsleiders en pleegouders moeten bekend zijn met de voorgeschiedenis van een kind en diens eventuele ervaringen met seksueel misbruik' (p. 111). Instellingen moeten voorzien in een heldere en toegankelijke klachtenprocedure en er dient zowel voor

daders als voor slachtoffers een 'passende hulpverlening' beschikbaar te zijn (p. 113). Het derde thema betreft residentiële jeugdzorginstellingen. Als preventieve maatregelen wordt hier onder andere voorgesteld om aandacht aan ons onderwerp te besteden in sollicitatiegesprekken ('altijd referenties opvragen en natrekken') en HRM-instrumenten als functioneringsgesprekken. Opmerkelijk is dat 'relatief veel mensen die werkzaam zijn in de residentiële jeugdzorg zelf een problematische voorgeschiedenis hebben' (p. 114). Bij de plaatsing van een jongere in een bepaalde leefgroep dient er steeds een grondige risicoanalyse plaats te vinden omtrent de samenstelling van de groep. Thema nummer vier, over pleegzorg, gaat opnieuw over referenties, voorbereidende training, jaarlijkse evaluatie, en over ondersteuning (denk aan een orthopedagoog) in geval van gedragsproblemen. Er moet een eind worden gemaakt aan het gebrek aan duidelijkheid over de rolverdeling tussen pleegzorgwerker en (gezins)voogd (p. 116-117). Thema vijf gaat over 'het systeem' van de residentiële jeugdzorg en de pleegzorg. Hier worden grote ambities geformuleerd. 'In elke regio moet multidisciplinair casusoverleg zijn, met daarin alle professionals die betrokken zijn bij het kind, waar een casus van (vermoedelijk) seksueel misbruik ingebracht kan worden'(p. 118). De Inspectie Jeugdzorg 'moet af van alleen maar papieren toezicht, en moet van reactief naar meer proactief het veld in'. En er moet een klachtenafdeling voor burgers worden ingericht bij deze Inspectie. Drempels om aangifte te doen moeten worden weggenomen door voldoende capaciteit vrij te maken aan gespecialiseerde rechercheurs (p. 119). En er is behoefte aan een laagdrempelige procedure – mediation – voor de kleinere geschillen tussen (pleeg)ouder en (gezins)voogd en pleegzorgwerker en tussen ouder en pleegouder (p. 119). 'De politiek' vormt thema zes. De commissie benadrukt dat slachtoffers vooral behoefte hebben aan erkenning. Dus zouden bestuurders excuses moeten aanbieden, ook voor misbruik uit het verleden (p. 120). De ministeries van VenJ en VWS dienen één breed meldpunt voor slachtoffers van seksueel misbruik en geweld te organiseren, zij moeten voldoende passende hulpverlening organiseren en voorzien in een 'cliëntvolgsysteem' (p. 120-121).^[19] Interessant is dat de commissie het gezien haar opdracht niet tot haar taak heeft gerekend uitspraken te doen over financiële genoegdoening aan de slachtoffers. Toch zegt zij daar iets over. Zij wijst op het Schadefonds Geweldsmisdrijven en 'adviseert het ministerie van VenJ dringend om de tijdsrestrictie van het Schadefonds Geweldsmisdrijven te laten vallen en zaken van voor 1 januari 1973 ook toe te laten' (p. 120).^[20] Onder zeven wordt nader wetenschappelijk onderzoek aanbevolen omtrent 'aard en omvang' van misbruik bij bijzondere groepen, naar de mechanismen die iemand ertoe brengen dader te worden en naar de impact van deze vergrijpen. Als laatste wordt aandacht besteed aan 'implementatie'. Er worden al twintig jaar lang beleidsplannen gemaakt op dit terrein, maar, eufemistisch gezegd, 'de implementatie is achtergebleven' (p. 123). Teneinde dit te verbeteren zouden de ministeries van VWS en VenJ jaarlijks aan de Tweede Kamer moeten rapporteren hoe het is gesteld met de uitvoering van de op schrift gestelde voornemens.

Aan deze lijst van aanbevelingen worden nog enkele afrondende overwegingen toegevoegd. Zo is de commissie zich ervan bewust dat met haar adviezen veel geld gemoeid is, 'wat in deze tijd van bezuinigingen een lastig punt kan zijn' (p. 124, opnieuw een fraai understatement). En evenals het werk van de commissie-Deetman wordt ook dit rapport afgesloten met enkele meer algemene bespiegelingen over de aard van het besproken onderwerp. De commissie-Samson heeft het over 'een ongetemd, een taai probleem, of een *wicked problem*', 'waar begripsmatig, cijfermatig, beleidsmatig en pragmatisch moeilijk vat op te krijgen is' (p. 125). Dat lijkt verdacht veel op de slotwoorden van de commissie-Deetman, die ook stelde dat een definitieve oplossing van het probleem niet voorhanden is.

6. De beide rapporten vertonen vele overeenkomsten. Steeds wordt benadrukt dat erkenning van slachtofferschap waarschijnlijk het belangrijkste is. Beide commissies wijzen daarom ook op het belang van waarheidsvinding ('weten wat er is gebeurd') en de noodzaak van het aanbieden van excuses door de verantwoordelijken. In beide rapporten wordt blootgelegd dat veel mis is gegaan omdat de slachtoffers niet werden geloofd of zelf de schuld kregen van het misbruik ('blaming the victim'). Wrang is dat ook in beide studies blijkt dat veel van de daders zelf een problematisch verleden hebben en daarbij te vaak zelf slachtoffer zijn geweest. Ook in de sfeer van de oplossingsrichting zijn er duidelijke parallellen. Beide commissies noemen het belang van open communicatie, het doorbreken van het taboe om te spreken over seksualiteit. Beide benadrukken de cruciale betekenis van (permanente) opleiding. In beide rapporten wordt de rol van personeelsbeleid aan de orde gesteld. De twee commissies voorzien een meer centrale rol voor de overheid. Beide bepleiten een

openbare verantwoordingsplicht. In vergelijking met al deze overeenkomsten vallen de verschillen vrijwel in het niet.^[21]

Maar het belangrijkste punt is nog niet genoemd. Beide rapporten gaan over slachtoffers van misdrijven. En niet zomaar willekeurige misdrijven. Het gaat hier over zware delicten, die het leven van veel mensen zeer ingrijpend hebben beïnvloed en in sommige gevallen zelfs nagenoeg hebben verwoest. En toch staat er in deze rapporten nauwelijks iets over strafrecht. Noch Deetman, noch Samson constateren ingrijpende tekortkomingen van het strafrechtelijk systeem. Noch in het ene, noch in het andere rapport heb ik slachtofferwensen of slachtofferbelangen aangetroffen die zouden nopen tot nieuwe rechten voor slachtoffers binnen de strafrechtelijke procedure. De rapporten worden in het algemeen^[22] in de (juridische) vakpers beschouwd als solide vakwerk.^[23] Dit roept tenminste de vraag op of de grootste problemen van slachtoffers van seksueel misbruik momenteel liggen in een tekort aan rechten in het strafproces.

7. Richard Korver is van oordeel dat hier wel degelijk echt grote problemen liggen. Korver is advocaat. Een advocaat die met grote regelmaat slachtoffers van misdrijven bijstaat. Daarom weet hij uit eigen ervaring dat er in de praktijk nog steeds veel misgaat bij de uitoefening van processuele rechten van misdrijfslachtoffers. Hij heeft op deze ervaringen gereflecteerd – door middel van literatuurstudie, enkele interviews en rechtsvergelijking – en daarvan verslag gedaan in zijn eerdergenoemde boek. De strekking van dat boek is dat Nederland er op dit terrein niet veel van bakt. Dat wordt onderstreept door een uitlating van de schrijver bij gelegenheid van het verschijnen van zijn boek. Gevraagd naar het *slechtste wetsartikel* dat hij kent, was zijn antwoord: 'Artikel 51a t/m 51f Sv omdat deze artikelen doen suggereren dat het slachtoffer meetelt, doch dit in de praktijk nog niet zo is.'^[24]

Korver belicht in zijn publicatie alle fasen van de strafrechtelijke procedure. Na een aangrijpende bloemlezing van spreekrechtverklaringen (p. 23-138) is iedere lezer weer eens goed ingescherpt dat ernstige misdrijven echt hard aankomen bij degenen die daarvan de dupe worden. Daarna volgen hoofdstukken over de aangifte, het GVO en de mini-instructie, het dossier, de zitting, het spreekrecht, schadeherstel, het vonnis, en bijzondere voorwaarden. In ieder van die onderdelen legt hij uit wat er allemaal mis kan gaan en in de praktijk ook vaak daadwerkelijk niet goed loopt. En hij doet per onderwerp suggesties voor verbetering. Na afzonderlijke beschouwingen over slachtofferrechten in andere landen en een overzicht van recente initiatieven (mediation, dading, herstelrecht) leidt dat alles tot een lange lijst van concrete aanbevelingen (p. 305 e.v.; ik telde er niet minder dan 74).

Korver heeft een sympathiek boek geschreven. Op allerlei punten zijn zijn waarnemingen gewoon terecht en doet hij nuchtere en duidelijke voorstellen om tot verbetering te komen. Hij wijst bijvoorbeeld op het belang van een goede motivering van een vrijspraak. Dat kan voor slachtoffers leed en onbegrip verzachten.^[25] Een ander voorbeeld is de gedachte om het Informatiepunt Detentie Verloop te belasten met de voorlichting en (pro)actieve informatievoorziening aan slachtoffers over veranderingen in de detentiesituatie van de verdachten in hun zaak (p. 309). Ook de gedachte om vaker te informeren naar het standpunt van slachtoffers vooraleer bijzondere voorwaarden op te leggen is aansprekend (p. 313).

Anderzijds vrees ik dat Korver ook een gevaarlijk boek heeft geschreven. Daar zijn vooral twee redenen voor. In de eerste plaats zijn veel van zijn aanbevelingen zeer gedetailleerd en is de onderbouwing onduidelijk of zelfs ondeugdelijk. Zeer veel van de voorstellen zijn in feite nadere preciseringen van bestaande rechtsregels. Waar in artikel 51a lid 3 Sv wordt voorgeschreven dat het slachtoffer op de hoogte moet worden gesteld van de voortgang van de zaak, wil Korver een veelvoud van soortgelijke regels, die intrinsiek niets aan de grondregel toevoegen (bijvoorbeeld het voorstel: 'informeer het slachtoffer actief over de aanhouding zodra de advocaat voor/van verdachte wordt geïnformeerd', p. 308). Voor een ander deel vormen de aanbevelingen naar mijn bescheiden oordeel expliciteringen van wat er in de dagelijkse praktijk wel degelijk gangbaar is. Als voorbeeld noem ik hier de missie om de officier van justitie in het 'slachtoffergesprek' te verplichten zich uit te laten over de te verwachten strafeis en het slachtoffer duidelijk te maken dat die eis door gebeurtenissen op zitting nog zou kunnen wijzigen (p. 309). Kortom, het is minst genomen de vraag of ons stelsel gebaat is met een zo fijnmazig regelsysteem als hier wordt voorgesteld. En het is minstens evenzeer de vraag of naleving van hoofdregels in de praktijk wordt bevorderd door een groot aantal subregels toe te voegen. Problematischer zijn vervolgens de inhoud en onderbouwing van een aantal

voorstellen. Ik noem wederom slechts enkele voorbeelden. Volgens Korver zou er geen enkele beperking moeten worden gesteld aan de inhoud van het spreekrecht. De mondelinge verklaring kan gaan over de consequenties van het delict, maar ook over andere door het slachtoffer relevant gevonden onderwerpen. Waarop baseert Korver zijn standpunt dat de bestaande regeling juist in dit opzicht tekort schiet? Empirisch onderzoek wijst in een andere richting.^[26] En waarop is het idee gebaseerd dat een verruiming van dat spreekrecht daadwerkelijk in het belang van slachtoffers is? Daar pleit ook veel tegen.^[27] Korver stelt voor de rechter te verplichten de verdachte een reactie te vragen op de spreekrechtverklaring. Is dit in het belang van het slachtoffer? Waaruit zou dat blijken? In feite komt het er op neer dat heel veel voorstellen berusten op niets anders dan de intuïtie van de auteur.^[28] Ik geef nog even aan hoe deze schrijver omgaat met rechtsvergelijking. Hij neemt een handvol landen en geeft dan een overzicht van wettelijke regelingen. Daar kunnen we nog veel van leren, meldt hij enthousiast (p. 285). Maar dan maakt hij een grote denkfout. Hij verwijt Nederland dat het er wettelijk misschien best wel goed uitziet, maar dat het in de praktijk nog niet goed werkt ('art. 51a-51f Sv zijn de slechtste wetsartikelen die ik ken'). Kijk met die bril eens naar de landen die Korver bespreekt. Zo schrijft hij tot mijn verrassing: 'Wat velen, ook politici, echter niet weten is dat Turkije een veel betere rechtspositie toekent aan slachtoffers van ernstige misdrijven dan menig ander land, zo niet alle landen in Europa' (p. 282). Ik zou zeggen: ga er eens kijken! In het rechtsvergelijkende standaardwerk van Brien en Hoegen (blijkens de voetnoten ook door Korver geraadpleegd) blijkt dat Turkije in 2000 op alle belangrijke onderdelen (informatieverstrekking, bejegening en bescherming, alsmede schadevergoeding) in de praktijk slecht scoorde en ver achterbleef bij het gemiddelde van de 22 onderzochte landen.^[29] En Korver rapporteert dan nog – als een terzijde – dat het sinds 2004 in Turkije niet meer mogelijk is om via de strafrechtelijke procedure schadevergoeding te verkrijgen (p. 284). Alleen al daarmee valt het land onder iedere internationaal afgesproken minimumgrens. Het grootste probleem – en dit is wat het boek gevaarlijk maakt – is dat het berust op een totaal verkeerd uitgangspunt. Dat uitgangspunt wordt onverbloemd geformuleerd in de eerste, algemene aanbeveling. Die luidt: 'Maak het slachtoffer tot procespartij, met dezelfde rechten als de andere procespartijen (OM en verdediging)' (p. 305). Hier gaat het direct helemaal mis. Waarom zou het goed voor het slachtoffer zijn om 'partij' te zijn? Waarom zou het slachtoffer 'dezelfde' rechten moeten hebben als de andere deelnemers aan het proces? Hoe laat zich 'datzelfde' eigenlijk denken?^[30] Dit uitgangspunt verklaart waarom Korver geen maat meer kent bij het voorstellen van slachtofferrechten. Het slachtoffer zou bevoegd moeten worden om de rechter te wraken (p. 310). Het slachtoffer zou een zelfstandig recht van hoger beroep moeten krijgen (p. 312). Uit het rechtsvergelijkende hoofdstuk blijkt dat Korver ook veel ziet in het idee van private strafvervolging. Fout en gevaarlijk. Niet in het belang van slachtoffers.^[31] In het onderzoeksproject 'Strafvordering 2001' is zorgvuldig uitgelegd dat het slachtoffer juist *zo min mogelijk* in de positie van 'partij' moet worden gebracht die het tegen de verdachte moet opnemen. En daar is ook gemotiveerd betoogd dat slachtoffers niet gebaat zijn bij het ongerefleeteerd opeenstapelen van steeds meer aanvullende rechten in het strafgeding.^[32] Dat werd daar aangeduid als de 'victimologische valkuil'.^[33] Misschien zagen de onderzoekers van 'Strafvordering 2001' het verkeerd, maar Korver verschaft geen enkel argument om dat ongelijk te staven. Ik ben dus bang dat het ambitieuze maar onberaden palet van voorstellen van Korver uiteindelijk averechts zal werken. Dat het de potentiële en deels reeds manifeste 'slachtoffermoedigheid' gaat versterken.^[34] Ik zou zeggen: 'first things first'. We willen toch om te beginnen allemaal hetzelfde, namelijk dat de rechten die thans in het Wetboek van Strafvordering zijn verankerd, goed worden geïmplementeerd. Daarover gaat ook de laatste aanbeveling van Korver: 'Tot slot: zet een serieus te nemen sanctie op de niet-naleving van deze rechten en voorschriften.'^[35]

8. Maar ook dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan. Voorlopig zijn we nog lang niet zover. Tot nu toe moeten we het doen met de zogenoemde 'behoorlijkheidswijzer' die onlangs is uitgebracht door de Nationale Ombudsman.^[36] De ombudsman heeft een aantal behoorlijkheidsnormen, spelregels, opgesteld die tot doel hebben de bestaande wet- en regelgeving in de dagelijkse praktijk goed te laten toepassen. De spelregels bieden daarnaast ook een benchmark om jaarlijks de uitvoering van slachtofferrechten te kunnen monitoren (p.

1). Het document is buitengewoon overzichtelijk. Het omschrijft negen knelpunten waar slachtoffers in de praktijk tegenaan blijken te lopen (p. 9-10). Daaraan kan in belangrijke mate tegemoet worden gekomen als de overheid zich zou houden aan zes principiële spelregels (p. 5-6). Wets- of stelselwijzigingen zijn volgens de ombudsman en door hem geraadpleegde deskundigen niet nodig (p. 2).

Als knelpunten noteert de ombudsman allereerst problemen rond het opnemen van de aangifte. In twijfelgevallen weigert de politie te vaak en dus ten onrechte de aangifte op te nemen. Vervolgens wordt het opsporingsonderzoek niet altijd voortvarend ter hand genomen, hetzij door capaciteitsproblemen, hetzij door een andere prioriteitenstelling. Een prominent knelpunt betreft de informatievoorziening. Er wordt door slachtoffers vaak geklaagd dat zij niet het gehele dossier krijgen, niet te horen krijgen waar en wanneer de zitting plaatsvindt, onvoldoende op de hoogte worden gesteld van de voortgang van het onderzoek en te weinig weten over het verloop van de executiefase. Bij verschillende typen beslissingen, bijvoorbeeld omtrent de voorwaardelijke invrijheidstelling, is geen concrete aanpak voorzien die waarborgt dat er mede naar het slachtoffer wordt geluisterd. Vervolgens is een knelpunt dat bij het plannen van de zitting weinig rekening wordt gehouden met het slachtoffer. Ook de samenwerking tussen de verschillende betrokken instanties laat te wensen over. Als knelpunt wordt verder ervaren dat het OM en het ministerie van Veiligheid en Justitie simpele informatie achterhouden – bijvoorbeeld omtrent de redelijke vraag of de dader zijn straf al heeft ondergaan – met een beroep op de privacy van de dader. Ten aanzien van de voeging als benadeelde partij blijkt dat nog steeds slachtoffers niet, of te laat, over dit recht worden geïnformeerd. En ten slotte zijn er nog te veel gevallen waarin een schadevergoedingsmaatregel niet effectief wordt geëxecuteerd.

Zoals gezegd worden zes spelregels voorgesteld die verlichting kunnen brengen. Ten eerste.

Overheidsorganisaties tonen het slachtoffer dat zij hart hebben voor zijn zaak en dat zijn zaak bij hen in goede handen is. Betrokken en oplettend optreden zorgt ervoor dat het slachtoffer gebruik kan maken van zijn rechten. Ten tweede. De overheid geeft blijk van het besef dat elk slachtoffer uniek is. De overheid is nieuwsgierig naar en geïnteresseerd in wat een slachtoffer in een concreet geval nodig heeft en vult de wensen van het slachtoffer niet bij voorbaat zelf in.

Ten derde. De overheid benadert slachtoffers persoonlijk en toont begrip voor emoties.

Ten vierde. De overheid gaat serieus om met verzoeken en vragen van het slachtoffer. Zij maakt duidelijke afspraken en komt die ook na. Zij hanteert in de communicatie begrijpelijk taalgebruik en geeft uitleg over beslissingen en uitspraken. Vijf. De overheid verstrekt proactief informatie aan het slachtoffer. En als laatste: er is samenwerkingsgezindheid tussen ketenpartners binnen de procedure, waardoor het slachtoffer niet tussen de wal en het schip valt.

9. We leven niet in een perfecte wereld. Ik begrijp de wens van Korver om harde sancties te ontwerpen voor het niet-naleven van slachtofferrechten. Ten aanzien van verdachten hebben we artikel 359a Sv, dus waarom zou zoiets niet ook kunnen in relatie tot de slachtoffers? De gedachte lijkt logisch. Maar de praktijk laat anders zien. Ik wijs er op dat in geen enkel Europees land generieke sancties bestaan in geval van schending van slachtofferrechten. In de Verenigde Staten wordt daaraan stapsgewijs gewerkt, en dan blijkt hoe enorm complex deze materie is.^[37] Wat mij betreft is het thema van de 'effective remedies' bij het verzaken van slachtofferrechten vooralsnog een groot en moeilijk thema voor nader wetenschappelijk onderzoek. Korver noemt de behoorlijkheidswijzer 'hoe nobel ook, volstrekt onvoldoende' (p. 304). Ik verschil van mening. Het is verstandiger onze aandacht te richten op een correcte uitvoering van bestaande rechten dan op het steeds maar weer verzinnen van nieuwe rechten.^[38] In dit licht is ook positief te waarderen dat het Ministerie van Veiligheid en Justitie een groeiscenario heeft ontwikkeld, waarin voor drie onderwerpen concrete verbetertrajecten worden ontwikkeld. Die betreffen respectievelijk de schadevergoeding, de informatievoorziening, en de positie van het slachtoffer in de executiefase. Het zal moeilijk genoeg blijken om op deze terreinen grote vooruitgang te boeken.
- Waarom heb ik de woorden 'Umwertung der Werte' toegevoegd aan de titel van deze beschouwing? Dat komt omdat we worden geconfronteerd met een enigszins paradoxale situatie. Gedurende de afgelopen decennia zijn het de professionele slachtofferexperts geweest die aanhoudend hebben gepleit voor verbeteringen van de positie van het slachtoffer in het strafproces. Juristen als Buruma betoogden op dogmatische gronden dat meer aandacht voor slachtoffers per definitie ten koste zou gaan van een toereikende aandacht voor de verdachte in een strafgeding.^[39] Vanuit de victimologie is met empirische

gegevens aangetoond dat dit niet het geval hoeft te zijn. En op die basis zijn allerlei hervormingen tot stand gebracht. Zeg maar: 'evidence based legislation'.^[40] Tegenwoordig zien we met enige regelmaat een omgekeerde situatie. Het zijn nu de politici en andere idealisten (of commercieel belanghebbenden) die met de beste bedoelingen pleiten voor steeds verdergaande dominantie van het slachtofferperspectief in het strafrechtelijk systeem. En het zijn thans de victimologen die steeds vaker gedwongen zijn om dan op de rem te trappen, omdat de aanbevolen maatregelen welbeschouwd op kortere of langere termijn helemaal niet werkelijk de belangen van slachtoffers dienen. Misschien heb ik me dus wel vergist en bestaat de kans dat Buruma alsnog gelijk krijgt. Toch meen ik nog steeds dat de wal het schip niet hoeft te keren. Het blijft een kwestie van de juiste balans zoeken. Evenwicht. De commissies Deetman en Samson leren ons dat er voor slachtoffers nog veel valt te winnen buiten de contouren van het strafrechtelijk systeem. Korver doet op basis van eigen ervaringen ook nuttige suggesties omtrent de betere toepassing van bestaande normen binnen dat systeem. De Nationale Ombudsman geeft handen en voeten aan het ons al decennia lang bekende idee dat echte verandering afhankelijk is van de *attitude* van alle functionarissen binnen de strafrechtspleging. Brenninkmeijer wijst er terecht op dat kleine dingen vaak het verschil maken. Inderdaad: kleine veranderingen kunnen voor betrokken individuen beslissend grote gevolgen hebben.

Voetnoten

Voetnoten

- [1] Citeerwijze: M.S. Groenhuijsen, 'Deetman, Samson, Korver en Brenninkmeijer: 'Umwertung der Werte', *DD* 2013, 1.
- [2] *Hoogleraar straf(proces)recht en victimologie aan de Universiteit van Tilburg en redacteur van dit tijdschrift.*
- [3] W. Deetman e.a., *Seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk*, Amsterdam: Uitgeverij Balans 2011.
- [4] R. Samson e.a., *Omringd door zorg, toch niet veilig. Seksueel misbruik van door de overheid uit huis geplaatste kinderen, 1945 tot heden*, Amsterdam: Boom 2012.
- [5] Richard Korver, *Recht van spreken. Slachtoffers in het Nederlandse strafproces*, Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij de Arbeiderspers 2012.
- [6] M.S. Groenhuijsen, 'Hervorming van het strafprocesrecht met het oog op belangen van het slachtoffer: 'we ain't seen nothing yet', *DD* 2001, p. 645-653.
- [7] Framework Decision on the Standing of Victims in Criminal Proceedings, 2001/220/JHA, 15 March 2001.
- [8] Recentelijk (per 1 september 2012) is dit spreekrecht op een flink aantal punten verder uitgebreid; zie *Stb.* 2012, 345 en *Stb.* 2012, 370.
- [9] Wet van 17 december 2009 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en de Wet Schadefonds geweldsmisdrijven ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces, *Stb.* 2010, 1.
- [10] Zie Suzan van der Aa & Marc Groenhuijsen, 'Slachtofferrechten in het strafproces: drie stapjes naar voren en een stapje terug?', *Ars Aequi* 2012, p. 603-611.
- [11] Zie Jan van Dijk & Marc Groenhuijsen, 'Benchmarking victim policies in the Framework of European Union Law', in: Sandra Walklate (ed.), *Handbook of Victims and Victimology*, Devon: Willan Publishing 2007, p. 363-379.
- [12] Vanuit het oogpunt van wetenschappelijke integriteit en transparantie meld ik dat ik lid ben geweest van de 'klankbordgroep' van deze commissie. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat dit een uiterst bescheiden functie was, zodat ik mij vrij voel iets over dit rapport te zeggen.
- [13] Uiteraard kan hier niet uitputtend verslag worden gedaan van de aanpak van de commissie. Ik moet volstaan met een resumé van het hoofdstuk met de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen.
- [14] Overigens tekent de commissie aan: 'Dat het celibaat dé verklarende factor zou zijn voor de mate waarin binnen de Rooms-Katholieke Kerk seksueel misbruik vóórkomt (...) is een stelling waarvoor geen wetenschappelijke onderbouwing bestaat. (...) Aan de andere kant mag (...) evenmin worden geconcludeerd

- dat er daarom géén verband bestaat' (p. 270).
- [15] Over de daders wordt verder opgemerkt dat de commissie is 'gestuit op gevallen van seksueel misbruik, waarbij bleek dat de pleger zelf in zijn jeugd slachtoffer was geweest van zulk misbruik. Opmerkelijk genoeg betrof het in hun geval vaak misbruik dat in de vorming- en opleidingsfase had plaatsgevonden van de congregatie of orde waarin zij waren ingetreden' (p. 280). Overigens is deze vorm van slachtoffer-dader-cyclus een binnen de victimologie overbekend en goed gedocumenteerd thema.
- [16] Opnieuw ontbreekt me de ruimte om precies in te gaan op de gehanteerde onderzoeksmethode. Ik vermeld wel dat de commissie zelf opmerkt dat onderzoek naar de omvang van seksueel misbruik doorgaans – en ook in haar eigen geval – resulteert in onderrapportage (p. 97).
- [17] 'Handelingsverlegenheid', 'werkagenda', woorden die te zonderling zijn om niet te citeren. Ze tonen voor juristen overigens wel aan dat het jargon van de commissie-Samson op veel plekken ronduit bestuurskundige klemtonen bevat.
- [18] Dit woord wordt niet gebruikt, maar ik leid het af uit de aanbeveling dat het kind zelf bepaalt wie het vertrouwen schenkt en aan wie het over seksueel misbruik vertelt (p. 112).
- [19] Wat mij betreft een beetje te abstract zijn de aanbevelingen dat 'het ministerie van VWS moet bij verdergaande decentralisatie zorgen voor kwaliteitsborging' (p. 121) en bovendien een 'kwaliteitskader' ontwikkelen (p. 122). Maar misschien zit mij ook hier weer de bestuurskundige terminologie een beetje in de weg.
- [20] Ik kan het niet laten om dit voorstel direct onverstandig te vinden. Niet alleen moet je zwijgen over onderwerpen die buiten je mandaat vallen, maar ook inhoudelijk is het hachelijk om een voorkeursbehandeling te bepleiten voor de bijzondere groep slachtoffers waar juist de eigen commissie over gaat. Waarom zouden bijvoorbeeld de Samson-slachtoffers onder een gunstiger regiem moeten vallen dan de Deetman-slachtoffers? Zie hieromtrent reeds mijn inmiddels stokoude – maar op dit punt wellicht nog altijd relevante – verhandeling *Schadevergoeding voor slachtoffers van delicten in het strafgeding* (diss. Leiden), Nijmegen: *Ars Aequi Libri* 1985, m.n. p. 281-284.
- [21] Een eerste verschil is gelegen in het daderprofiel in beide sectoren. In de 'sector Samson' is de pleger in iets meer dan de helft van de gevallen een leeftijdsgenoot, terwijl bij 'Deetman' de typische dader misbruik maakt van zijn machtspositie binnen de kerkelijke organisatie. Een tweede verschil is dat Deetman uitvoerig ingaat op financiële compensatie voor de slachtoffers, waar Samson dit – zoals eerder gezegd – niet tot haar taak rekende.
- [22] Uiteraard is er ook kritiek gekomen. Ten aanzien van de commissie-Samson is natuurlijk vooral bekend geworden dat ondersteunende onderzoekers enkele aanbevelingen in hun deelonderzoeken hebben moeten schrappen.
- [23] Zie onder andere Y. Buruma, 'Deetmans meest dramatische boodschap', *NJB* 2012, p. 101; R. Kool, 'Afrekenen met kerkelijk seksueel misbruik', *NJB* 2012, p. 376-382; P.J.A. Prinsen e.a., 'Herziening maatregelen van kindbescherming', *FJR* 2012, p. 258-262; en I. Wissink & J. Asscher, 'Jeugdrecht en jeugdbescherming', *DD* 2012, p. 737-751.
- [24] Zie www.mr-online.nl, onder de rubriek 'mr. van de week' d.d. 15 oktober 2012.
- [25] P. 249. Wonderlijk genoeg komt dit voorstel niet terug in de zojuist genoemde lijst van 74 aanbevelingen.
- [26] K. Lens e.a., *Het spreekrecht in Nederland: een bijdrage aan het emotioneel herstel van slachtoffers?*, Tilburg: INTERVICT/PrismaPrint 2010.
- [27] Vgl. Marc Groenhuijsen & Rianne Letschert, 'Over spreekrecht plus en een twee fasen proces', in: Marc Groenhuijsen e.a. (red.), *KLM van Dijk. Liber amicorum prof. dr. mr. J.J.M. van Dijk*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2012, p. 137-151.
- [28] Mooi voorbeeld hiervan is ook: 'Maak mogelijk dat de schadevergoedingsmaatregel ook kan worden opgelegd aan ouders/voogden van minderjarige verdachten' (p. 312). Het past volgens mij volstrekt niet in ons systeem om ouders *strafrechtelijk aansprakelijk* te stellen voor misdrijven die door hun kinderen zijn gepleegd.
- [29] M.E.I. Brienens & E.H. Hoegen, *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems* (diss. Tilburg), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2000, m.n. de tabellen op p. 1053, p. 1100, en p. 1152.
- [30] Beetje flauw misschien, maar er kan bijvoorbeeld maar één 'partij' het recht op het laatste woord hebben.

- [31] Veel landen kennen het recht op private strafvervolging. Onderzoek heeft zonder uitzondering aangetoond dat dit recht nergens bevredigend werkt voor slachtoffers. Brienen & Hoegen, a.w., *passim*, zijn ook op dit punt geenszins achterhaald.
- [32] Zie M.S. Groenhuijsen & G. Knigge, *Afronding en verantwoording*, Deventer: Kluwer 2004, p. 108 resp. 110.
- [33] Gebaseerd op de veel uitvoeriger beschouwing van mijn hand: 'Victims' Rights in the Criminal Justice System: a Call for More Comprehensive Implementation Theory', in: Jan J.M. van Dijk e.a. (eds.), *Caring for Victims*, Monsey, New York: Criminal Justice Press 1999, p. 85 e.v. en m.n. p. 108: 'The third type of rights I would label as excessive is that which would transform the criminal trial into a three-party system. The traditional justification for this opinion is derived from dynamics that are inherent in any procedure. What it all comes down to is that attack will always lead to defense and counterattack. Hence, if we would place the victim in the position of the opponent of the accused, with offensive rights of his own, this would expose him to countervailing pressures. Consequently, the victim would become vulnerable again and exposed to abuse by the defendant and defense counsel, and he might very well end up being the weaker party, thereby running a serious risk of secondary victimization. On top of this traditional line of reasoning, I would now argue that the transition to a three-party system would also compromise efforts to effectively implement the more moderate victims' rights.'
- [34] Zie o.a. Folkert Jensma in *NRC Handelsblad* van 20 oktober 2012, die naar aanleiding van het boek van Korver een column schreef onder de veelzeggende titel 'Hoe slachtoffers het strafproces stuk maken'.
- [35] P. 313. Hetzelfde punt op p. 304: 'Om dat te bereiken is het overigens wel noodzakelijk dat er sancties staan op het niet-naleven van de regels. Het principe als beschreven door mijn Engelse collega Michael Mansfield, die ten behoeve van regels voor de bescherming van verdachten schreef: "There is no point in having these rules unless there is an appropriate sanction should they be broken by the authorities".'
- [36] *Spelregels voor het omgaan met slachtoffers. Hoe gaat de overheid in het strafproces behoorlijk om met slachtoffers van geweldsmisdrijven?*, Den Haag, 12 december 2012, rapportnummer 2012/200.
- [37] Pioniers op dit gebied zijn de stafleden van het National Crime Victim Law Institute in Portland, Oregon, USA.
- [38] Dit punt is eerder benadrukt in Van der Aa & Groenhuijsen, a.w. p. 610.
- [39] Y. Buruma, *De aandacht van de strafrechter* (oratie Nijmegen), Deventer: Gouda Quint 1996.
- [40] Zie o.a. mijn bijdrage 'The development of victimology and its impact on criminal justice policy in The Netherlands', in: Ezzat Fattah & Tony Peters (eds.), *Support for crime victims in a comparative perspective*, Leuven 1998, p. 37-54.